

WSTĘP ORGANIZACYJNY

Wspólnym zaangażowaniem Inicjatywy Edukacji Obywatelskiej, dziennika Rzeczpospolita oraz Strony Samorządowej Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego, którą tworzą: Związek Województw RP, Związek Powiatów Polskich, Związek Miast Polskich, Unia Metropolii Polskich oraz Unia Miasteczek Polskich, oddajemy na Państwa ręce niniejszy Słowniczek wyborczy i referendalny 2023, zawierający najistotniejsze informacje, w jakie powinien być wyposażony każdy wyborca, udający się do lokalu wyborczego już 15 października. Mamy ogromną nadzieję, że informacje niżej zawarte pomogą Państwu w oddaniu ważnego głosu i podjęciu świadomej decyzji – znając swoje prawa i obowiązki organów wyborczych wobec tego niezwykle ważnego aktu głosowania.

Potraktujmy nadchodzące wybory i referendum jako sprawdzian dla naszego patriotyzmu, a nade wszystko miłości do wolności i demokracji.

WSTĘP MERYTORYCZNY

Ustrój demokratyczny pojawił się, kiedy członkowie wspólnoty zaczęli decydować o tym, kto będzie sprawować władzę. Jest to warunek konieczny, by w ogóle można było mówić o demokracji i instytucji obywatela. Wszystkie inne prawa obywatela wywodzą się z niego i mają mu służyć: wolność poglądów, wolność zgromadzeń i swoboda wypowiedzi. Tylko w ten sposób członkowie społeczności mogą wspólnie deliberować nad dotyczącymi ich problemami oraz, w sposób racjonalny współdecydować, przez akklamację lub w głosowaniu, o ich rozstrzygnięciu. Demokracja ateńska, która stanowi prapoczątek wszelkiej myśli o tej formie ustrojowej, miała charakter bezpośredni. Jej ograniczenia i niedomagania były szybko dostrzeżone i, kiedy w XVIII w. narody europejskie stanęły wobec kształtowania demokratycznej formy rządów, zdecydowano się na formę pośrednią, gdzie obywatele rządzą poprzez swoich przedstawicieli.

Możliwość wyboru przedstawicieli do władzy ustawodawczej, a w przypadku rządów prezydenckich również władzy wykonawczej, czyni obywateli współodpowiedzialnymi za sprawowanie władzy w państwie. Akt wyborczy nie jest przywilejem obywatela, lecz jego moralnym obowiązkiem.

Trzeba jednak zastrzec, że system wyborczy i przyjęte procedury mogą sprowadzać wybory do funkcji czysto pozornej, pozbawiając obywateli faktycznego wpływu na sposób rządzenia krajem. Nie biorąc udziału w głosowaniu, człowiek symbolicznie rezygnuje z udziału we wspólnocie politycznej, chociaż fakt jego rezygnacji również wpływa na wynik wyborów. Akt wyborczy jest integralnie związany z instytucją obywatela: nie ma obywateli tam, gdzie władza nie jest wybieralna.

prof. dr hab. Antoni Kamiński

I. ORGANIZACJA WYBORÓW I REFERENDUM

autor: sędzia Trybunału Konstytucyjnego w stanie spoczynku, były przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej, adwokat Wojciech Hermeliński

Wybory parlamentarne - do Sejmu i Senatu RP, zarządzane przez Prezydenta RP na dzień 15 października 2023 r., odbędą się w całym kraju równocześnie z referendum ogólnokrajowym, podczas którego wyborca zostanie postawiony przed odpowiedzią „TAK” lub „NIE” na następujące pytania:

1. Czy popierasz wyprzedaż majątku państwowego podmiotom zagranicznym, prowadzącą do utraty kontroli Polek i Polaków nad strategicznymi sektorami gospodarki?

2. Czy popierasz podniesienie wieku emerytalnego, w tym przywrócenie podwyższonego do 67 lat wieku emerytalnego dla kobiet i mężczyzn?
3. Czy popierasz likwidację bariery na granicy Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Białorusi?
4. Czy popierasz przyjęcie tysięcy nielegalnych imigrantów z Bliskiego Wschodu i Afryki, zgodnie z przymusowym mechanizmem relokacji narzucanym przez biurokrację europejską?

Organizację wyborów wraz z referendum zapewnia Państwowa Komisja Wyborcza, która również sprawuje nadzór nad przebiegiem kampanii wyborczej, głosowaniem oraz ustalaniem wyników wyborów i referendum na szczeblu kraju. Państwowa Komisja Wyborcza powołuje także okręgowe i rejonowe komisje wyborcze oraz ustala wzór kart do głosowania. W okręgach wyborczych organizację i wyborów zapewnia Państwowa Komisja Wyborcza przy udziale komisarza wyborczego oraz urzędników wyborczych. W obwodach organizacją wyborów zajmuje się wójt (burmistrz, prezydent miasta), a nadzór nad ww. sprawuje obwodowa komisja wyborcza i komisarz wyborczy, przy pomocy urzędników wyborczych. **W dniu wyborów za wsparcie Komisji Wyborczej w sprawach technicznych, organizacyjnych odpowiada wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta lub marszałek województwa.**

OKRĘG WYBORCZY – informacje o zasięgu terytorialnym okręgu wyborczego podaje się do wiadomości wyborcom danego okręgu w formie obwieszczenia Państwowej Komisji Wyborczej najpóźniej w 52 dniu przed dniem wyborów. Aktualnie okręgi wyborcze do Sejmu i Senatu RP zostały wyznaczone przez Państwową Komisję Wyborczą obwieszczeniem z dnia 14 sierpnia 2023 r.

W celu przeprowadzenia wyborów do Senatu RP tworzy się natomiast jednomandatowe okręgi wyborcze, których zasięg terytorialny obejmuje zwykle część obszaru województwa lub dużego miasta.

OBWÓD WYBORCZY – stały lub odrębny obwód głosowania utworzony na obszarze gminy. W celu przeprowadzenia wyborów tworzy się też obwody głosowania dla obywateli polskich przebywających za granicą, a także na polskich statkach morskich, które znajdują się w podróży w dzień wyborów, jeżeli na ich terenie przebywa co najmniej 15 wyborców.

Komisarz wyborczy tworzy także odrębne obwody głosowania w zakładach leczniczych, domach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych oraz w oddziałach zewnętrznych takiego zakładu i aresztu, jeżeli w dniu wyborów będzie w nim przebywać co najmniej 15 wyborców, a także w domu studenckim lub zespołach domów studenckich prowadzonych przez uczelnie, po uzyskaniu zgody rektora uczelni, jeżeli co najmniej 50 osób uprawnionych do udziału w wyborach poinformuje na piśmie rektora o zamiarze przebywania w domu studenckim w dniu głosowania. Komisarz wyborczy, tworząc obwody głosowania, ustala ich numery, granice oraz siedziby obwodowych komisji wyborczych.

OBWODOWA KOMISJA WYBORCZA – w sytuacji przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego w tym samym dniu, w którym odbywają się wybory parlamentarne, obwodowa komisja wyborcza wykonuje także zadania komisji obwodowej ds. referendum.

Obwodowa komisja wyborcza, która pełni podwójną rolę, na pierwszym posiedzeniu powinna ustalić swoje zadania i tryb pracy, obowiązki i uprawnienia osób wchodzących w jej skład oraz swoje zadania do dnia wyborów, w tym związane z przygotowaniem pakietów wyborczych, lokalu wyborczego, odbiorem i zabezpieczeniem kart do głosowania, formularzy protokołów, spisu wyborców, czy pieczęci komisji.

Zadania komisji w dniu wyborów to przede wszystkim przeprowadzenie głosowania w obwodzie, czuwanie nad przestrzeganiem prawa wyborczego w miejscu i czasie głosowania, ustalenie wyników głosowania w obwodzie i podanie ich do publicznej wiadomości, a także przesłanie wyników głosowania do komisji wyższego stopnia (okręgowej komisji wyborczej).

OKRĘGOWA KOMISJA WYBORCZA – w sytuacji przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego w tym samym dniu, w którym odbywają się wybory parlamentarne, pełni ona zadania komisarza wyborczego w referendum.

Do zadań okręgowej komisji wyborczej należy m.in. sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem prawa wyborczego przez obwodowe komisje wyborcze, ustalanie i ogłaszanie wyników głosowania i wyników wyborów w okręgu wyborczym, a także rozpatrywanie skarg na działalność obwodowych komisji wyborczych.

Natomiast zadaniem komisji okręgowej w referendum ogólnokrajowym, działając za komisarza wyborczego, jest zapewnienie prawidłowego przygotowania i przeprowadzenia referendum, rozpatrywanie skarg na działalność komisji obwodowych, dostarczanie obwodowym komisjom wyborczym kart do głosowania oraz ustalenie wyników głosowania i przekazanie ich do Państwowej Komisji Wyborczej.

URNA WYBORCZA – przezroczysta skrzynia, ustawiona w lokalu wyborczym w widocznym miejscu, przeznaczona do składania głosów wyborców w trakcie głosowania.

Urna wyborcza powinna być ustawiona w miejscu widocznym dla członków komisji wyborczej, mężów zaufania oraz obserwatorów. Urna wyborcza, poza otworem przeznaczonym do składania wypełnionych kart do głosowania, pozostaje zamknięta przez cały czas głosowania, aż do jego zakończenia. Przed rozpoczęciem głosowania urna wyborcza musi pozostawać pusta i w takim stanie zostaje zamknięta i opieczętowana przez komisję wyborczą. Komisja wyborcza obowiązana jest nadzorować stan wypełnienia urny wyborczej, a w przypadku jego stwierdzenia, zastosować urnę dodatkową, zapewnioną przez właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

KOMISARZ WYBORCZY – jest pełnomocnikiem Państwowej Komisji Wyborczej działającym na terenie województwa lub jego części. Komisarze wyborczy są na 5 lat w liczbie 100 osób na obszarze całego kraju.

Do zadań komisarza wyborczego należy m.in. sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem prawa wyborczego, powoływanie obwodowych komisji wyborczych oraz tworzenie i zmiana obwodów głosowania, ustalenie ich numerów, granic oraz siedzib.

W sytuacji przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego w tym samym dniu, w którym odbywają się wybory parlamentarne, zadania komisarza wyborczego dla referendum wykonuje okręgowa komisja wyborcza.

II. UPRAWNIENIA WYBORCÓW, MEŻOWIE ZAUFANIA I OBSERWATORZY

autor: adwokat Jan A. Stefanowicz

WYBORCA – udział w wyborach parlamentarnych oraz referendum ogólnokrajowym może wziąć obywatel polski, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, przy czym nie mają takiego prawa osoby pozbawione praw publicznych lub ubezwłasnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądowym oraz osoby pozbawione praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu.

UPRAWNIENIA WYBORCY W WYBORACH ORAZ REFERENDUM	OBJAŚNIENIE
<u>umieszczenie w rejestrze wyborców</u>	Rejestr wyborców obejmuje automatycznie wszystkie osoby stale zamieszkałe na terenie gminy, którym przysługuje prawo głosowania (czynne prawo wyborcze). Wpis do rejestru wyborców powoduje wpisanie do spisu wyborców w każdych kolejnych wyborach w miejscu stałego zamieszkania. Jeśli osoba nie jest zameldowana na pobyt stały lub czasowy, nie jest nigdzie zameldowana, lub przebywa pod innym adresem niż adres zameldowania – nie będzie ujęta w rejestrze, a tym samym nie będzie ujęta w spisie wyborców. Jeżeli osoba taka chce wziąć udział w wyborach, musi złożyć pisemny wniosek w urzędzie gminy, na terenie której przebywa, o wpisanie do rejestru wyborców.
<u>reklamacja dostrzeżonych nieprawidłowości w rejestrze wyborców</u>	Centralny Rejestr Wyborców udostępnia się do wglądu w urzędzie gminy na pisemny wniosek. Jeżeli zostaną dostrzeżone jakieś nieprawidłowości, np. wyborca został pominięty w rejestrze wyborców, zostały tam zamieszczone nieprawidłowe dane, lub osoba nie powinna znaleźć się w danym rejestrze z uwagi na miejsce zamieszkania lub nieposiadanie czynnego prawa wyborczego, można złożyć do wójta (burmistrza, prezydenta miasta) reklamację w trybie pisemnym lub ustnym w urzędzie gminy.
<u>dopisanie się do spisu wyborców</u>	Aby dopisać się do spisu wyborców, wyborca w miejscu swojego pobytu (stałego lub czasowego) składa wniosek w urzędzie gminy, najpóźniej na 5 dni przed dniem wyborów, o dopisanie do spisu wyborców. Dopisanie do spisu wyborców umożliwi głosowanie tylko w konkretnych, zarządzonych wyborach.
<u>głosowanie osobiste lub przez pełnomocnika</u>	<p>Głosowanie przez pełnomocnika przysługuje wyborcom o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności oraz wyborcom, którzy najpóźniej w dniu głosowania kończą 60 lat. Pełnomocnikiem może być jedynie osoba wpisana do rejestru wyborców w tej samej gminie, w której mieszka wyborca udzielający pełnomocnictwa. Można być pełnomocnikiem dwóch osób, pod warunkiem, że jedną z nich jest członek rodziny. Aby otrzymać dokument pełnomocnictwa, należy złożyć wniosek w urzędzie gminy, w którym jest się wpisanym do rejestru wyborów. Do wniosku należy dołączyć: pisemną zgodę osoby, która będzie pełnomocnikiem oraz kopię aktualnego orzeczenia o niepełnosprawności. Jeżeli wyborca najpóźniej w dniu głosowania kończy 60 lat, do wniosku załącza się tylko pisemną zgodę przyjmującego pełnomocnictwo. Akt pełnomocnictwa można odebrać w urzędzie gminy lub może zostać przesłany pocztą do wyborcy. Sporządzenie pełnomocnictwa jest bezpłatne. Udzielone pełnomocnictwo może zostać cofnięte najpóźniej na 2 dni przed wyborami.</p> <p>Zasadą jest, że w referendum można głosować tylko osobiście, jednakże w przypadku przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego w tym samym dniu, w którym odbywają się wybory parlamentarne, pełnomocnictwo do głosowania w</p>

	<p>wyborach do Sejmu i Senatu RP automatycznie dotyczy również głosowania w referendum.</p>
<p><u>głosowanie korespondencyjne</u></p>	<p>Głosowanie korespondencyjne przysługuje wyborcom o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, wyborcom podlegającym obowiązkowej kwarantannie oraz wyborcom, którzy najpóźniej w dniu głosowania kończą 60 lat. Zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego można było złożyć do komisarza wyborczego (osobiście, telefonicznie lub e-mailem). Zgłoszenie zamiaru głosowania korespondencyjnego w wyborach automatycznie dotyczy również głosowania korespondencyjnego w referendum.</p> <p>Nie później niż 6 dni przed dniem wyborów wyborca, który zgłosił zamiar głosowania korespondencyjnego powinien otrzymać pakiet składający się z: zaadresowanej koperty zwrotnej, kart do głosowania, koperty na karty do głosowania, instrukcji głosowania, nakładki na karty do głosowania w alfabecie Braille`a (jeśli o nią wnioskował) oraz oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu.</p>
<p><u>odpowiedni sposób zaoferowania wyborcy kart do głosowania</u></p>	<p>Zaoferowanie przez komisję karty referendalnej łącznie z kartami wyborczymi powinno odbyć się jednocześnie z zapytaniem, czy wyborca odmawia przyjęcia lub nie przyjmuje którejś z kart do głosowania.</p>
<p><u>odmowa pobrania karty do głosowania w referendum lub dowolnej karty do głosowania w wyborach parlamentarnych</u></p>	<p>Wyborca może odmówić pobrania karty do głosowania w referendum, a komisja ten fakt ma obowiązek odnotować w spisie wyborców, wpisując „bez referendum” (wyborca nie może spotkać się z odmową sporządzenia adnotacji). Odnotowaniu podlega również decyzja wyborcy o nieuczestniczeniu w wyborach parlamentarnych. Odpowiednia adnotacja powinna być przy tym sporządzona w obecności wyborcy, bezpośrednio po odebraniu przez niego kart do głosowania, w którym zdecydował się wziąć udział.</p>
<p><u>wniesienie protestu przeciwko ważności wyborów lub referendum</u></p>	<p>Wyborcy przysługuje prawo do wniesienia protestu wyborczego lub przeciwko uznaniu ważności referendum, ze względu na m.in.: zarzut dopuszczenia się przestępstwa przeciwko wyborom/referendum, naruszenia zasad dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania lub ich wyniku. Wniesienie protestu przysługuje osobie, której nazwisko, na dzień głosowania, było wskazane w spisie wyborców/osób uprawnionych do udziału w referendum w danym obwodzie głosowania. Protest wnosi się do Sądu Najwyższego na piśmie w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia wyników przez Państwową Komisję Wyborczą w Dzienniku Ustaw RP.</p>

MEŻOWIE ZAUFANIA – podmioty uprawnione, a więc osoby wyznaczone przez pełnomocników wyborczych lub podmioty przez niego upoważnione, do obecności w lokalu wyborczym podczas wszystkich czynności wykonywanych przez komisję wyborczą w dniu głosowania. W przypadku przeprowadzania referendum ogólnokrajowego, do wyznaczenia mężów zaufania uprawnione są także partie polityczne, kluby poselskie, senatorskie, kluby parlamentarne, stowarzyszenia, organizacje społeczne, czy fundacje.

Mężem zaufania może zostać osoba posiadająca obywatelstwo polskie, ukończone 18 lat najpóźniej w dniu wyborów oraz posiadająca pełnię praw publicznych. Obowiązków męża zaufania nie można łączyć z byciem kandydatem w danych wyborach, a także funkcjami komisarza wyborczego, pełnomocnika wyborczego, urzędnika wyborczego, czy członka komisji wyborczej.

Mąż zaufania ma prawo być obecny podczas wszystkich czynności komisji, do której został wyznaczony, jak również w lokalu wyborczym w czasie przygotowania do głosowania, ustalania wyników głosowania i sporządzania protokołu. Uprawniony jest także do wnoszenia uwag do protokołu, z wymienieniem konkretnych zarzutów oraz obecności przy przewożeniu i przekazywaniu protokołu do właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia (komisji okręgowej).

OBSERWATOR – osoba wyznaczona przez fundacje lub stowarzyszenia, do których celów statutowych należy troska o demokrację, prawa obywatelskie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego (obserwator społeczny) albo przez Państwową Komisję Wyborczą, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zagranicznych, spośród obywateli innych państw (obserwator międzynarodowy). Obserwatorzy mają prawo do obecności w lokalu wyborczym podczas wszystkich czynności wykonywanych przez komisję wyborczą w dniu głosowania – tj. posiadają takie same prawa, jak mężowie zaufania, z wyjątkiem m.in. możliwości wnoszenia uwag do protokołu głosowania (obserwator społeczny i międzynarodowy) oraz obecności przy przekazywaniu protokołu głosowania do komisji wyborczej wyższego stopnia (obserwator społeczny).

Niezależnie od statusu formalnego, jako obserwatora należy traktować osobę, która za taką się podaje, a jednocześnie posiada w widocznym miejscu identyfikator lub okaże go na każde żądanie osób, wobec których powołuje się na swój status obserwatora.

Przepisy ustawy o referendum ogólnokrajowym nie przewidują funkcji obserwatora społecznego. W praktyce jednak, obserwatorzy – będąc w lokalu wyborczym z upoważnienia na wybory parlamentarne – będą mogli obserwować i rejestrować również czynności referendalne.

III. KAMPANIA WYBORCZA I REFERANDALNA

autor: adwokat Jan A. Stefanowicz

Kampania wyborcza i referendalna rozpoczyna się z dniem zarządzenia wyborów i referendum ogólnokrajowego, a kończy na 24 godziny przed dniem głosowania. Polskie regulacje nie określają kto może nakłaniać do głosowania w określony sposób - ograniczenia dotyczą jedynie miejsc, w których można prowadzić agitację. Podobnie, nie są ograniczone formy propagowania określonych list, partii czy kandydatów, środki prezentacji osób czy programów. Spełniony musi być jeden warunek - agitacja musi być prowadzone zgodnie z prawem i w sposób niezakłócający spokoju oraz nienaruszający praw innych osób.

Komitety wyborcze prowadzą na zasadzie wyłączności kampanię wyborczą na rzecz kandydatów oraz pokrywają wszelkie wydatki ponoszone w związku z zarządzonymi wyborami ze swoich źródeł własnych. Podmioty uczestniczące w kampanii referendalnej pokrywają ponoszone przez siebie wydatki z własnych źródeł. Finansowanie kampanii wyborczej jest jawne, a wydatki komitetów wyborczych na agitację wyborczą są ograniczone limitami kwotowymi.

Jednoczesne trwanie obu kampanii wymaga od ich uczestników ścisłego rozgraniczenia działań do nich należących, m.in. komitety wyborcze nie mogą uczestniczyć w kampanii referendalnej oraz przekraczać granic prezentacji swojego stanowiska w sprawie poddanej pod referendum. Znaczenie ma także bezwarunkowe przestrzeganie przez komitety wyborcze i podmioty uczestniczące w kampanii referendalnej przepisów określających zasady oznaczania materiałów wyborczych/referendalnych.

AGITACJA WYBORCZA – publiczne nakłanianie lub zachęcanie do głosowania na kandydata określonego komitetu wyborczego w wyborach parlamentarnych. Agitację wyborczą może prowadzić nie tylko komitet wyborczy, ale także każdy wyborca. Agitacja wyborcza może być prowadzona m.in. w telewizji, radiu, mediach społecznościowych, na spotkaniach z wyborcami oraz poprzez wywieszanie plakatów czy rozdawanie ulotek.

Agitacji nie można prowadzić na terenie urzędów, w zakładach pracy w sposób zakłócający ich normalne funkcjonowanie, w jednostkach wojskowych, w lokalu wyborczym w czasie głosowania oraz na terenie szkół wobec niepełnoletnich uczniów. Można jednak wynająć w szkole salę, w której będą organizowane spotkania z wyborcami. Spotkania takie możliwe są jednak wyłącznie po godzinach zajęć, w których uczestniczy niepełnoletnia młodzież.

Komitety wyborcze oraz podmioty prowadzące kampanię referendalną obowiązane są do uzyskania zezwolenia właściciela posesji lub zarządcy budynku, obiektu czy też urzędnika, na umieszczenie materiału wyborczego lub referendalnego, pod rygorem kary grzywny. Jednakże w praktyce zdarzają się sytuacje, kiedy w szczególności komitety wyborcze nie postępują zgodnie z powyższą zasadą.

W przypadku zauważenia niechcianego plakatu np. na ogrodzeniu własnej posesji, który został wywieszony bez uzyskania zgody właściciela, należy powstrzymać się od jego zrywania, gdyż obowiązuje ścisła zasada ochrony materiałów wyborczych. Uszkodzenie lub zerwanie materiału wyborczego może spotkać się z karą aresztu lub grzywny nawet do 5000 złotych. Jednakże w przypadku, gdy komitet wyborczy oszacuje straty związane z uszkodzeniem materiałów wyborczych na ponad 500 złotych, wówczas sprawcy może grozić kara pozbawienia wolności od trzech miesięcy do pięciu lat. Aby uniknąć negatywnych konsekwencji usunięcia na własną rękę niepożądanego materiału wyborczego, należy w pierwszej kolejności skonsultować się z komitetem wyborczym i wezwać do usunięcia materiału. Jeżeli interwencja u właściwego komitetu wyborczego nie odniesie skutku, wówczas należy wezwać Policję i usunąć materiał w jej obecności.

Policja lub straż gminna mają ponadto obowiązek usuwać na koszt komitetów wyborczych plakaty i hasła wyborcze, których sposób umieszczenia może zagrażać życiu lub zdrowiu ludzi albo bezpieczeństwu mienia bądź bezpieczeństwu w ruchu drogowym. Niezależnie od tego, pełnomocnicy wyborczy lub komitety wyborcze obowiązani są usunąć plakaty i hasła wyborcze w terminie 30 dni po dniu wyborów.

Karze grzywny podlegają także osoby, które umieszczają plakaty i hasła wyborcze lub dotyczące referendum w taki sposób, że materiałów nie będzie można usunąć bez powodowania szkód, czy też osoby do tego obowiązane, które w terminie 30 dni od dnia wyborów/referendum nie usuną tych plakatów, haseł lub urządzeń. Należy zwrócić także uwagę na prawidłowe oznaczanie na materiałach wyborczych lub referendalnych nazwy komitetu wyborczego lub podmiotu prowadzącego kampanię referendalną, gdyż niedokonanie odpowiedniego i wyraźnego oznaczenia również podlega karze grzywny.

CISZA WYBORCZA – zaczyna się na 24 godziny przed dniem głosowania i trwa do jego zakończenia. Ponieważ wybory wraz z referendami odbywają się w niedzielę, **cisza wyborcza i przedreferendalna rozpoczną się równocześnie w sobotę (14 października 2023 r.) o północy i trwać będą do czasu zamknięcia lokali wyborczych.** W czasie ciszy wyborczej i przedreferendalnej zabronione jest prowadzenie kampanii zarówno w odniesieniu do wyborów parlamentarnych, jak i referendum ogólnokrajowego. Oznacza to, że nie można wówczas zwoływać zgromadzeń, organizować pochodów i manifestacji, wygłaszać przemówień czy też rozpowszechniać materiałów wyborczych. Zabroniona jest również agitacja w lokalach wyborczych oraz na terenie budynku, w którym mieści się lokal.

Cisza wyborcza nie dotyczy w szczególności materiałów wyborczych i referendalnych już opublikowanych, czy zawieszonych przed dniem jej ogłoszenia. Cisza obowiązuje ponadto wyłącznie na terenie naszego kraju, niezależnie od możliwości oddania głosu w lokalach wyborczych za granicą.

Zapewnieniu równych i powszechnych wyborów służą przepisy prawa karnego. Wprowadzono m.in. przepis odnoszący się do niezgodnego z prawem nakłaniania do głosowania poprzez oferowanie i przyjmowanie korzyści, choćby osobistych. Karalne jest też naruszenie tajności głosowania lub przeszkadzanie w przeprowadzeniu wyborów w sposób uniemożliwiający każdemu wyborcy swobodę w kandydowaniu lub głosowaniu, choćby przez utrudnienie dostępu do lokalu wyborczego, obliczaniu głosów, sporządzeniu protokołu z głosowania lub wywieraniu wpływu na sposób głosowania. W trakcie agitacji wyborczej nie można także naruszać porządku publicznego, czci, wolności sumienia i wyznania.

Natomiast w trakcie trwania ciszy wyborczej i przedreferendalnej nie można podawać ani publikować wyników sondaży. Takie naruszenie traktowane jest jako przestępstwo wyborcze i skutkować może karami pieniężnymi od 500 tys. do 1 mln złotych. Inne naruszenia ciszy wyborczej, takie jak prowadzenie agitacji, wygłaszanie przemówień czy zwoływanie zgromadzeń, mogą skutkować grzywną w wysokości od 20 zł do 5000 złotych.

IV. REJESTRACJA OBRAZU I DŹWIĘKU PODCZAS WYBORÓW

autor: adwokat Jan A. Stefanowicz

Osoby uczestniczące w wyborach i referendum ogólnokrajowym mogą, w razie dostrzeżenia u innych osób w lokalu lub przed lokalem wyborczym zachowań, które mogą budzić wątpliwości i wskazywać na dokonywanie naruszeń, rejestrować zauważone poprzez ich fotografowanie lub nagrywanie.

Należy pamiętać, że o ile sama rejestracja wizerunków osób jest możliwa, o tyle rozpowszechnianie ich wizerunków jest regulowane przez prawo. Generalnie, **rozpowszechnianie wizerunków wymaga zezwolenia osób na nich przedstawionych, z pewnymi wyjątkami (wizerunek osoby powszechnie znanej, gdy wykonano go w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznej, czy też wizerunek osoby stanowiącej jedynie szczegół, nie zaś pierwszoplanowy element - takiej całości jak krajobraz, zgromadzenie czy publiczna impreza)**. Można przyjąć, że na zdjęciach i wideo z wyborów (zgromadzenie/publiczna impreza) będzie widoczny szerszy plan obejmujący wielość osób – a zatem działanie takie jest objęte ustawowym wyjątkiem stanowiącym o **braku konieczności uzyskiwania zezwoleń, np. rejestracja grup wyborców przed lokalem wyborczym**.

Można dokonywać rejestracji wyborów i referendum w lokalu wyborczym, jednak z poszanowaniem prywatności wyborców, których aktu głosowania nie powinno się rejestrować, chyba że za ich zgodą. Rejestracja przebiegu wyborów i referendum może być także dokonywana w interesie publicznym przez osobę o statusie funkcjonariusza publicznego (urzędnicy wyborczy), jak i przede wszystkim męża zaufania i obserwatora. Dokonujący takiej rejestracji powinien jednak czynić to w sposób niezakłócający pracy komisji i przebiegu głosowania, a także w sposób niebudzący wątpliwości co do respektowania tajemnicy głosowania poszczególnych wyborców oraz uwzględnienia prywatności (ochrona danych osobowych).

Znaczenie ma także sposób wykorzystania zdjęć i nagrań – jeżeli ich wykonawca jest przekonany, że dokumentują one działania niezgodne z prawem wyborczym i prowadzą do fałszowania wyników wyborów, wówczas może i powinien je udostępnić co najmniej komisarzowi wyborczemu właściwemu dla danego okręgu i obserwatorom wyborów – w ich trakcie oraz po wyborach.

Osoby publiczne znajdujące się w lokalu wyborczym, jak i w drodze do niego, można rejestrować bez potrzeby uzyskiwania ich zgody na tę rejestrację. Osobami publicznymi są osoby wykonujące funkcje publiczne niezależnie od wyborów (urzędnicy państwowi, posłowie etc.), jak i członkowie komisji wyborczej, komisarze wyborczy oraz urzędnicy wyborczy. Prawo do rejestracji w miejscach publicznych, jak i osób publicznych, nie oznacza jednak, że rejestrujący może dowolnie dysponować obrazem lub dźwiękiem, czy upubliczniać go.

V. GŁOSOWANIE I WYNIKI WYBORÓW

autor: radca prawny prof. dr hab. Hubert Izdebski

GŁOSOWANIE – odbywa się w lokalu obwodowej komisji wyborczej, w godzinach 7.00 – 21.00. Informacje o siedzibach obwodowych komisji wyborczych oraz lokalach dostępnych dla osób niepełnosprawnych **dostępne są na stronach internetowych urzędów gmin i dzielnic, a także wywieszane w miejscach łatwo dostępnych dla wyborców** (tablice, słupy ogłoszeniowe, w siedzibach urzędów).

Udając się na głosowanie trzeba mieć przy sobie dokument ze zdjęciem np. dowód osobisty, prawo jazdy, legitymacja funkcjonariusza publicznego. Wyborca okazuje taki dokument obwodowej komisji wyborczej i na tej podstawie otrzymuje karty do głosowania, potwierdzając ich odbiór własnoręcznym podpisem w spisie wyborców.

Głosowanie w referendum przeprowadza się w tych samych obwodach głosowania, a więc i w tych samych lokalach wyborczych, przy użyciu tej samej urny wyborczej, do której wrzucane są zarówno karty do głosowania w wyborach do Sejmu RP, karty do głosowania w wyborach do Senatu RP, jak i karty do głosowania w referendum ogólnokrajowym oraz z zastosowaniem tych samych list wyborców i jednego miejsca na podpis wyborcy, który zgłasza się w celu zagłosowania.

Karty do głosowania wydawane są przez członka komisji wyborczej w dniu głosowania, za okazaniem ważnego dokumentu tożsamości, co wyborca potwierdza własnym podpisem w przeznaczony na to rubryce spisu wyborców.

Karta do głosowania nie może być uszkodzona (np. naddarta) i musi być opatrzona dwiema pieczęciami – okręgowej komisji wyborczej oraz obwodowej komisji wyborczej. Na kartach do głosowania oprócz nazwisk kandydatów bądź pytań do referendum, powinna znajdować się informacja o sposobie głosowania.

WAŻNOŚĆ GŁOSU – Ważnego głosu w wyborach parlamentarnych udziela się stawiając znak „x” w kratce obok nazwiska kandydata na posła (tylko z jednej listy) i obok nazwiska tylko jednego kandydata na senatora, natomiast ważnego głosu w referendum udziela się poprzez postawienie znaku „x” w jednej kratce obok odpowiedzi „TAK” lub „NIE”, odrębnie dla każdego pytania referendalnego.

Wszelkie znaki, przekreślenia, w tym również znak „x” postawiony przez głosujących poza przeznaczoną na to kratką, traktuje się jako dopiski, które nie wpływają na ważność głosu. Natomiast wszelkie znaki graficzne naniesione w obrębie kratki, w szczególności zamazanie kratki, przekreślenie znaku „x” w kratce itp., spowodują, że głos będzie nieważny.

Głos będzie nieważny także wtedy, gdy głosujący postawił znak „x” w dwóch kratkach, np. w kratce obok odpowiedzi „TAK” i w kratce obok odpowiedzi „NIE” na karcie referendalnej lub nie postawił znaku „x” w żadnej kratce.

Po oddaniu głosów, wyborca wrzuca karty do głosowania do przezroczystej urny w taki sposób, aby strona zadrukowana nie była widoczna dla innych osób.

WYNIKI WYBORÓW - z punktu widzenia opcji politycznych rywalizujących o uzyskanie jak największej liczby posłów i posłanek w Sejmie RP, najistotniejsza jest liczba oddanych głosów i ostateczny podział mandatów, ustalany za pomocą metody D'Hondta - dlatego tak ważne jest zapewnienie sprawnego, rzetelnego liczenia głosów i przejrzystego systemu ustalania i publikowania wyników wyborów. Wybory do Senatu RP są natomiast jednomandatowe, tj. o objęciu mandatu senatora decyduje bezpośrednio liczba głosów oddanych na danego kandydata w okręgu wyborczym.

PODZIAŁ MANDATÓW - w wyborach do Sejmu RP podział mandatów odbywa się za pomocą metody D`Hondta. Zgodnie z tą metodą, w pierwszej kolejności głosy oddane przez wyborców zaliczane są do danego komitetu wyborczego. Dopiero po uzyskaniu przez daną partię 5% lub 8% (próg wyborczy odpowiednio dla pojedynczych partii oraz koalicji) ważnie oddanych głosów, przydzielane są mandaty do niższej izby parlamentu.

Metoda D`Hondta polega na podziale liczby głosów uzyskanych przez poszczególne komitety w danym okręgu wyborczym przez kolejne liczby naturalne (1, 2, 3, 4 itd.). Uzyskane wyniki należy uporządkować według wielkości, a następnie wybrać te najwyższe. Wybiera się tyle wyników, ile mandatów przysługuje w danym okręgu wyborczym. Mandaty uzyskują kandydaci w kolejności otrzymanej liczby głosów.

Przyjmijmy, że mamy 5-cio mandatowy okręg wyborczy, w którym listy kandydatów zarejestrowały 4 komitety wyborcze: A, B, C, D. Komitety otrzymały następującą liczbę głosów: A – 3000, B - 2100, C – 900 i D – 500. W tabeli przeliczone zostały głosy według metody D`Hondta.

KOMITET	LICZBA GŁOSÓW	ILORAZ : 1	ILORAZ :2	ILORAZ :3	ILORAZ :4	ILORAZ :5
A	3000	3000	1500	1000	750	600
B	2100	2100	1050	700	525	420
C	900	900	450	300	225	180
D	500	500	250	166	125	100

Do Sejmu RP dostaną się ci kandydaci, którzy zdobyli największą liczbę głosów na liście komitetu, który zdobył daną liczbę mandatów według powyższej metody w danym okręgu wyborczym. Oznacza to, że nie liczy się numer na liście komitetu wyborczego, lecz liczba uzyskanych głosów.

LICZENIE GŁOSÓW - czynności związane z ustaleniem wyników głosowania w obwodzie wykonują wspólnie wszyscy obecni członkowie komisji, nie mniej niż 2/3 jej składu - nie mogą oni zatem dzielić się na grupy, czy liczyć głosów samodzielnie.

Po zakończeniu głosowania przewodniczący obwodowej komisji opieczętowanie otwór urny wyborczej. Następnie, na podstawie spisu wyborców, ustalana jest liczba wyborców uprawnionych do głosowania (liczy się wszystkich wyborców umieszczonych w spisie), po czym ustala się, ilu wyborcom wydano karty do głosowania w wyborach – osobno do Sejmu RP, Senatu RP i w referendum ogólnokrajowym, a ile kart zostało niewykorzystanych. Komisja ustala, czy liczba kart niewykorzystanych i liczba osób, którym wydano poszczególne karty do głosowania stanowi w sumie liczbę danych kart, które otrzymała.

Po tych czynnościach komisja przystępuje do liczenia głosów: przelicza wszystkie karty wyjęte z urny, ustala liczbę kart ważnych i kart nieważnych, liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególne listy komitetów wyborczych i każdego kandydata z tych list oraz osobno liczbę kart do referendum i ustala głosy nieważne. Spośród wszystkich kart **komisja wydziela karty całkowicie przedarte na dwie lub więcej części, których nie bierze się pod uwagę przy obliczeniach. Pozostałe karty są kartami ważnymi i na ich podstawie ustala się wyniki głosowania. Z kart ważnych komisja ustala liczbę głosów nieważnych oraz głosów ważnych.** W przypadku wątpliwości komisja przyjmuje, że znakiem „x” postawionym w kratce są dwie przecinające się linie, których punkt przecięcia znajduje się w obrębie kratki.

SPORZĄDZANIE PROTOKOŁU GŁOSOWANIA – Obwodowa komisja wyborcza z ustalonych wyników sporządza protokół głosowania, który następnie wywiesza się w lokalu obwodowej komisji wyborczej w miejscu łatwo dostępnym, np. na zewnętrznych drzwiach budynku, w którym mieści się lokal. W protokole wpisuje się liczbę uprawnionych do głosowania, liczbę kart wyjętych z urny, liczbę głosów nieważnych z wymienieniem przyczyn nieważności, liczbę głosów oddanych na poszczególnych kandydatów. W sytuacji przeprowadzania w tym samym dniu referendum ogólnokrajowego i wyborów, obwodowa komisja wyborcza ma obowiązek odrębnego ustalenia wyników głosowania i sporządzenia odrębnego protokołu głosowania referendalnego.

Protokół głosowania w obwodzie oraz kopie protokołu głosowania w obwodzie podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy ich sporządzaniu (nie mniej niż 2/3 składu), a więc również ci, którzy wnieśli do nich zarzuty.

Po sporządzeniu protokołu, wyniki głosowania należy wprowadzić do sieci elektronicznego przekazywania danych. Kopia protokołu umieszczana jest także na stronie internetowej Państwowej Komisji Wyborczej. Ponadto, każdemu wyborcy przysługuje możliwość dokonania wglądu do kopii protokołu w terminie 30 dni od dnia jego przekazania wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta).

USTALANIE I OGŁOSZENIE WYNIKÓW GŁOSOWANIA - Okręgowa komisja wyborcza dokonuje sprawdzenia prawidłowości ustalenia wyników głosowania w obwodzie, na podstawie czego ustala wyniki głosowania na poszczególne listy kandydatów i sporządza protokół wyników głosowania w okręgu wyborczym.

Przy ustalaniu wyników głosowania i sporządzaniu protokołu w okręgu mogą być obecne osoby zgłaszające listę wyborczą. Przysługuje im prawo wniesienia uwag do protokołu, wraz z wymienieniem konkretnych zarzutów.

Przewodniczący okręgowej komisji wyborczej niezwłocznie przekazuje dane z protokołu dotyczące liczby głosów ważnych i głosów ważnych oddanych na każdą listę kandydatów oraz liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów z każdej z tych list do Państwowej Komisji Wyborczej, za pośrednictwem sieci elektronicznego przesyłania danych oraz w zapieczętowanej kopercie.

Państwowa Komisja Wyborcza, po wstępnym ustaleniu liczby głosów ważnych oraz głosów ważnych oddanych na listy kandydatów poszczególnych komitetów wyborczych w skali kraju i listy wyborcze, podaje tę informację do publicznej wiadomości oraz zawiadamia okręgowe komisje wyborcze.

Po otrzymaniu zawiadomienia, okręgowa komisja wyborcza dokonuje podziału mandatów pomiędzy uprawnione listy kandydatów w sposób przedstawiony wyżej. Następnie okręgowa komisja wyborcza podaje do publicznej wiadomości wyniki głosowania i wyniki wyborów w okręgach wyborczych.

Państwowa Komisja Wyborcza dokonuje następnie sprawdzenia prawidłowości ustalenia wyboru posłów i senatorów w okręgach wyborczych oraz wyników głosowania referendalnego. Zweryfikowane wyniki wyborów ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej w formie obwieszczenia oraz podaje do publicznej wiadomości.

VI. PROTESTY WYBORCZE, ODWOŁANIA I SKARGI

autor: radca prawny prof. dr hab. Hubert Izdebski

Istotnym elementem systemu parlamentarnego jest, iż wybory władz publicznych są przeprowadzane przy zapewnieniu rzetelności. Oznacza to, że odbywają się one pod odpowiednim nadzorem, z zapewnieniem jawności oraz możliwości weryfikacji zarówno czynności podejmowanych w toku procesu wyborczego, jak i efektów dokonanego wyboru. Kontrolę taką gwarantują przede wszystkim regulacje konstytucyjne, wprowadzając instytucję protestów wyborczych.

PROTESTY - protest wyborczy może być wniesiony jedynie z powodu dopuszczenia się przestępstwa przeciwko wyborom, określonego w rozdziale XXXI Kodeksu karnego (art. 248-251), mającego wpływ na przebieg głosowania, ustalenie wyników głosowania lub wyników wyborów, lub też naruszenia przepisów Kodeksu wyborczego dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania lub wyników wyborów mającego wpływ na wynik wyborów.

Każdy wyborca, którego nazwisko było umieszczone w spisie wyborców w jednym z obwodów głosowania ma prawo do wniesienia protestu przeciwko ważności wyborów z wyżej skazanych powodów. Natomiast każdemu wyborcy, którego nazwisko w dniu wyborów było umieszczone w spisie wyborów w jednym z obwodów głosowania na obszarze danego okręgu wyborczego, przysługuje możliwość wniesienia protestu przeciwko ważności wyborów w okręgu wyborczym lub przeciwko wyborowi danego posła lub senatora.

Wyborcy przysługuje także prawo do wniesienia protestu przeciwko uznaniu ważności referendum, ze względu na: zarzut dopuszczenia się przestępstwa przeciwko referendum lub naruszenia zasad dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania lub wyniku referendum. Wniesienie protestu przysługuje osobie, której nazwisko, wedle stanu na dzień głosowania, było wskazane w spisie osób uprawnionych do udziału w referendum w danym obwodzie głosowania lub na obszarze objętym właściwością komisarza wyborczego.

Wnoszony protest powinien zawierać nie tylko przejrzyste sformułowane zarzuty, ale też dowody, na których mają się one opierać. Protest wnosi się do Sądu Najwyższego na piśmie w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia wyniku wyborów/referendum przez Państwową Komisję Wyborczą w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

ODWOŁANIA - środki zaskarżania postanowień o odmowie zarejestrowania list kandydatów oraz kandydatów. W wyborach do Sejmu i Senatu RP, rejestracji kandydatów oraz list kandydatów dokonuje okręgowa komisja wyborcza. Od jej postanowienia o odmowie zarejestrowania listy albo kandydata, osoba zgłaszająca listę mogła – w terminie 2 dni od podania postanowienia do publicznej wiadomości – odwołać się do Państwowej Komisji Wyborczej, a na postanowienie tej Komisji – złożyć skargę do Sądu Najwyższego. Powyższe zasady stosuje się odpowiednio do odmowy rejestracji kandydatów na senatora.

SKARGI – termin dotyczący zarówno zgłaszania nieprawidłowości w działalności odpowiednich organów wyborczych, jak i określający formalny środek zaskarżenia aktów organów wyborczych (wskazanych w Kodeksie wyborczym).

Skargi dotyczące nieprawidłowości w działalności odpowiednich organów wyborczych rozpatrywane są przez okręgowe komisje wyborcze (na działalność obwodowych komisji wyborczych), komisarzy wyborczych (na działalność terytorialnych komisji wyborczych) i Państwową Komisję Wyborczą (na działalność okręgowych komisji wyborczych oraz komisarzy wyborczych). Skargi, których przedmiotem może być uchylenie aktów podjętych z naruszeniem prawa lub niezgodnych z wytycznymi Państwowej Komisji Wyborczej uchwał okręgowych komisji wyborczych lub postanowień komisarzy wyborczych, należy wnosić do Państwowej Komisji Wyborczej. Natomiast skargi na uchwały Państwowej Komisji Wyborczej, zawierające jej wytyczne, wyjaśnienia lub jej postanowienia, wnosi się do Sądu Najwyższego.

Skutkiem skargi może być uchylenie aktów podjętych z naruszeniem prawa lub niezgodnych z wytycznymi Państwowej Komisji Wyborczej: uchwał okręgowych komisji wyborczych i postanowień komisarzy wyborczych przez Państwową Komisję Wyborczą, uchwał terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych przez komisarza wyborczego.